

Abrogation of the Decision of the General Meeting of the Joint-Stock Company; A Case Study of Profit Recognition

Seyyed Amir Hesam Mousavi^{1*}, Vahid Imani Rahimloo²

1. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

*Corresponding Author: Email: a.mousavi@soc.ikiu.ac.ir

2. M.A in Private Law, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.
Email: nimani11369@yahoo.com

ABSTRACT

Different interpretations have been given regarding the nature of public assemblies of joint ventures. But can he avoid such a decision? One of the most important decisions of the annual general meeting of the joint stock company is the distribution of profits among shareholders. The company's profit is identified and calculated by the company's managers and approved by the company's legal inspectors, and it is necessary that this issue and the method of profit distribution be approved by the company's general assembly. Dividend is generally the goal of any partnership and Dividend at corporation is a matter that in our legal system not deal with it enough. subjects that about dividend may be mentioned are quiddity of dividend, delay of payment of dividend after the decision of general meeting and losses of stockholders, deduction of legal reserve and its

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/JLR.2023.404339.2377

Received:
9 July 2023

Accepted:
12 November 2023

Published:
4 April 2025

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

identity and revoke of general meeting from its decision. At this article I effort to analysis this matters and also try to present precedent of this subject.

Keywords: Dividends, General Assembly, Delay, Abrogation, Stock Market.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Seyyed Amir Hesam Mousavi: Conceptualization, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Project Administration.

Vahid Imani Rahimloo: Methodology, Software, Investigation, Resources, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Mousavi, Seyyed Amir Hesam & Vahid Imani Rahimloo. "Abrogation of the Decision of the General Meeting of the Joint-Stock Company; A Case Study of Profit Recognition". *Journal of Legal Research*, 24, no. 61 (April 4, 2025), 263-292.

Extended Abstract

The purpose of participation in commercial companies is usually to earn profit, which sometimes crystallizes in its common form, i.e. dividend, which is usually paid annually to shareholders. The term profit has several definitions, although no definition of profit can be found in the amendment bill of the trade law and also in the trade law approved in 2011, but in general, the surplus of income over the costs available for distribution among the owners of enterprises can be considered as profit. The aforementioned law contains few regulations regarding dividends and their payment to the shareholders of joint stock companies. In joint-stock companies, the need to pay interest can be inferred from the provisions of the Commercial Law Amendment Bill. Among the most important decisions of the annual general assembly of joint stock companies is the distribution of profits among shareholders. The profits of these companies are identified and calculated by the managers and approved by the company's legal inspectors, which is essential for the approval of the company's general assembly. After recognizing the profit, the recognized amount is considered among the demands of the shareholders from the company, and the delay in its payment will result in the payment of delay damages.

Of course, it is necessary to differentiate between divisible profit and general profit, as the legislator has pointed out the difference between the two in Articles 237 and 239 of the amendment bill of the Trade Law. It seems that what is meant by the annual special interest mentioned in Article 90 of the mentioned bill is the same as the divisible profit mentioned in Article 239. In addition, a special distinction should be made between the profit and the capital of the company, because the capital of the company cannot be divided under any circumstances (except for the liquidation of the company and based on special conditions). Also, the increase in the value of the company's property, which is part of the company's capital, cannot be recognized as profit and finally paid to the shareholders. Basically, the board of directors of joint-stock companies propose the amount of interest paid to the general assembly so that this body can make a decision regarding its payment; Because according to Article 90 of the Amendment Bill of the Trade Law, it is mandatory to distribute ten percent of the profit among the shareholders, which is permissible only with the approval of the General Assembly. In this article, the legislator stipulates that in the case of profit funds, it is mandatory to divide ten percent of the annual special profit among the shareholders. It should be noted that since the profit is realized by the recognition of the board of directors in the outside world and the decision of the general meeting has no effect on the creation of profit, therefore the decision of the general meeting in this regard is a declarative matter.

The main question in the upcoming article is whether the decision of the General Assembly regarding the determination and payment of interest can be reversed or not? Regarding the nature of the decisions of the general meetings of joint stock companies, various interpretations have been presented. Some have considered it as a unilateral collective decision, some as a unilateral ceremonial performance, and some as a collective agreement. In this article, we have imagined two assumptions and situations:

1- The first assumption is the optional deviation of the General Assembly from its previous decision regarding the amount of interest paid to the shareholders. In this assumption, the board of directors proposes to deviate from the previous decision by inviting the general assembly due to reasons including the necessity of the interest expense identified in the way of the company's development. In this regard, some believe that due to the fact that the assembly has made a previous decision and also due to the one-sidedness of the decision of the general assembly, it is capable of deviating from its decision and considering the principle of permissibility and non-prohibition of this matter, it is possible. But in response, it should be said that due to the creation of acquired rights for shareholders and the need to preserve their rights and prohibit interference in their rights, any decision contrary to their acquired rights is prohibited without the permission of the owner of these rights, and therefore he is able to deviate from his previous decision. are not.

2- The second premise is the forced deviation of the General Assembly from its decision, which is exemplified when the basis of the data of the decision of the General Assembly is later found to be flawed and the contrary is proven and established. In other words, it is determined that The aforementioned errors and mistakes caused the profit to be recognized to be unreal and therefore the decision of the General Assembly was based on this false information. In such an assumption, it seems that there is no solution other than calling the general assembly and amending the decision taken, after discovering the aforementioned problems, the board of directors should proceed to invite the general assembly and after presenting the report, the assembly should not deviate from its previous decision and It will be corrected. It should be noted that in this assumption, the rejection of the assembly does not affect the declarative nature of the new decision.

عدول از تصمیم مجمع عمومی شرکت سهامی؛ بررسی موردی شناسایی سود

سید امیرحسام موسوی^۱، وحید ایمانی رحیم‌لو^۲

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

*نویسنده مسئول: a.mousavi@soc.ikiu.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

namani11369@yahoo.com

چکیده:

در خصوص ماهیت تصمیمات مجامع عمومی شرکت‌های سهامی تفاسیر متفاوتی ارائه شده است. برخی آن را تصمیم جمعی یک‌طرفه، برخی ایقاع تشریفاتی جمعی و برخی موافقت‌نامه جمعی دانسته‌اند؛ اما آیا از چنین تصمیمی می‌توان عدول کرد؟ از جمله مهم‌ترین تصمیمات مجمع عمومی سالانه شرکت سهامی، تقسیم سود بین سهام‌داران است. سود شرکت توسط مدیران شرکت شناسایی و محاسبه شده و به تصویب بازرسان قانونی شرکت می‌رسد و ضروری است این موضوع و نحوه تقسیم سود به تصویب مجمع عمومی شرکت نیز برسد. پس از شناسایی سود، میزان شناسایی شده، جزو مطالبات سهام‌داران از شرکت محسوب گردیده و تأخیر در پرداخت آن مستوجب پرداخت خسارت تأخیر خواهد بود. همچنین در فرضی که سود شناسایی شده به عللی غیرقابل پرداخت گردد، چاره‌ای جز اعلام لغو تصمیم مجمع یا عدول از آن نخواهد بود؛ اما در فرضی که در خصوص تقسیم سود مانعی وجود نداشته باشد، هیئت‌مدیره و حتی مجمع

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48309/JLR.2023.404339.2377

تاریخ دریافت:

۱۸ تیر ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۱ آبان ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۱۵ فروردین ۱۴۰۴

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهشهای حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهشهای حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

عمومی به علت نظریه حق مکتسب قادر به عدول از تصمیم خود نخواهند بود.

کلیدواژه‌ها:

سود سهام، مجمع عمومی، تأخیر، عدول، بورس.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

سید امیرحسام موسوی: مفهوم‌سازی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.
وحید ایمانی رحیم‌لو: روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد. علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

استناددهی:

موسوی، سید امیرحسام و وحید ایمانی رحیم‌لو. «عدول از تصمیم مجمع عمومی شرکت سهامی؛ بررسی موردی شناسایی سود». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۴، ش. ۶۱ (۱۵ فروردین ۱۴۰۴)، ۲۶۳-۲۹۲.

مقدمه

هدف از مشارکت در شرکت‌های تجاری به‌طور کلی کسب سود است. چنین سودی می‌تواند غیرمستقیم تحصیل گردد؛ همانند جایی که هدف فرد یا یک شرکت تحت کنترل قرار دادن شرکت دیگر است و در برخی موارد افراد به دنبال سودی مستقیم از خرید سهام یک شرکت هستند که این سود در قالب بالا رفتن قیمت سهام آن شرکت یا به شکل رایج خود یعنی سود تقسیمی سهم که طبق معمول سالیانه به سهام‌داران پرداخت می‌گردد، متبلور می‌شود. ارزش سهام هر شرکت نیز معمولاً با میزان سودی که برای سهام‌داران خود به ارمغان می‌آورد سنجیده می‌شود و هر چه شرکت سودآورتر باشد، سهام آن شرکت با رغبت بیشتر خریداران مواجه گردیده و حتی در خصوص موضوعاتی همچون تأمین مالی این شرکت‌ها از طریق افزایش سرمایه نیز به‌عنوان یک معیار اساسی تلقی می‌گردد.

به هر ترتیب لایحه اصلاحی قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ (از این به بعد به اختصار ل.ا.ق.ت) در مورد سود سهام شرکت‌ها و پرداخت آن به سهام‌داران در شرکت‌های سهامی حاوی مقررات اندکی بوده و آن‌طور که بایسته می‌باشد به آن پرداخته نشده است و بسیاری از مفاهیم و موضوعات این حوزه تا زمان حاضر در هاله‌ای از ابهام باقی مانده است. ما در این مقاله ابتدا نگاهی به مفهوم سود خواهیم داشت و سپس ماهیت و چگونگی تصمیم مجمع به پرداخت سود را به بحث نهاده و در ادامه عدول مجمع از تصمیم خود در عالم نظر و رویه قضایی را بررسی می‌نماییم. در این نوشتار تمرکز ما بر حقوق ایران بوده اما در حد امکان اشاره‌ای به آنچه در برخی دیگر کشورها نیز می‌گذرد خواهیم داشت.

۱- مفهوم سود

نقش سود در شرکت‌های تجاری آن‌چنان است که بر اساس برخی دیدگاه‌ها، هدف اصلی شرکت‌های تجاری را تعقیب سود از دید آن دانسته‌اند که از این دیدگاه به‌عنوان نظریه سهام‌دارمحور نام برده شده است.^۱ هرچند در مقابل، امروزه دیدگاه ذی‌نفع‌گرا که ذی‌نفعان یک شرکت را جمع بزرگتری از جمله طلبکاران شرکت، اشخاص ثالث و حتی اجتماع به‌طور کل می‌داند، رونق بیشتری یافته است.

در لایحه اصلاحی قانون تجارت و همین‌طور در قانون تجارت مصوب سال ۱۳۱۱ تعریفی از سود را نمی‌توان یافت. از لحاظ لغتی سود در مقابل زیان بود که به عربی به آن نفع می‌گویند.^۲ به هر ترتیب هرگاه دارایی فرد یا افرادی بتواند طی فرایند یا عملی و حتی بدون انجام عمل و به‌طور مثال به علت

۱. عباس طوسی، تحلیل اقتصادی حقوق شرکت‌ها (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی، ۱۳۹۳)، ۲۹۰.

۲. علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه، جلد ۹ (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷)، ۱۰۲۵.

شرایط بازار با افزایش مواجه گردد، چنین افزایشی اگر از هزینه‌های صورت گرفته جهت این افزایش فراتر رود و پیشی بگیرد، به مال افزوده شده، سود اطلاق می‌گردد. در حقیقت سود، مازاد درآمدها نسبت به هزینه‌های موجود برای توزیع بین مالکان بنگاه است.^۳

مفهوم سود در یک مثال ابتدایی و بدون پیچیدگی بسیار ساده به نظر می‌رسد اما همین که پای فروض پیچیده‌تر به میان می‌آید، مفهوم سود نیز رفته‌رفته در غبار تردید فرو می‌رود که یکی از این مصادیق پیچیده را در ارتباط با مفهوم سود در شرکت‌های تجاری می‌توان مشاهده نمود؛ به‌ویژه در کشور ما که تورم نیز تأثیر بسزایی در مفهوم سود بر جای نهاده است. به‌طور مثال آیا سود کمتر از نرخ تورم یک شرکت را می‌توان سود محسوب نمود؟ آیا اگر شرکتی از برنامه‌های توسعه‌ای خود عقب مانده و به سود مورد نظر دست نیابد، می‌توان سود به‌دست‌آمده را حقیقتاً سود محسوب کرد؟ آیا وجه التزامی که در یک قرارداد از طرف یک شرکت وصول می‌گردد، عنوان سود خواهد داشت؟ به هر ترتیب شاید همین پیچیدگی‌ها موجب گردیده تا قانون‌گذار خود را درگیر تعریف سود ننموده و به آن نپردازد. امروزه سود، هم در علم حسابداری و هم در اقتصاد دارای معانی خاص خود بوده و با هم متفاوت است. تفاوت دیدگاه اقتصاددانان و حسابداران در مورد هزینه باعث تفاوت سود حسابداری و سود اقتصادی می‌شود.

حسابداران به‌منظور محاسبه استهلاک از روش‌های خطی مستقیم یا تصاعدی استفاده می‌کنند در حالی که علمای اقتصاد از روش مبتنی بر بهره، بهره می‌جویند.^۴ اما در خصوص شرکت‌ها، ملاک عمل همان سود حسابداری بوده و نظر آنان تعیین‌کننده است.^۵ البته در علم حسابداری نیز روش تعیین سود یکسان نیست و استانداردهای متعددی در این خصوص موجود است و بسته به اینکه بر مبنای کدام یک از استانداردها، سود مورد محاسبه قرار گیرد، نتیجه می‌تواند متفاوت باشد.^۶

اما آیا در هر زمینه می‌بایست سود را طبق نظر کارشناس متخصص حسابداری ملاک عمل قرار داد؟ در خصوص موضوع ما، قانون‌گذار در ماده ۲۴۱ ل.ا.ق.ت، هیئت‌مدیره شرکت‌های سهامی عام را مکلف نموده که به حساب‌های سود و زیان ترازنامه شرکت، گزارش حسابداران رسمی را نیز ضمیمه

۳. سیدعلی واعظ و رحیم بنایی قدیم، «کیفیت سود: چالش بزرگ حسابداری»، مطالعات حسابداری و حسابرسی، ۱۰، ۳۸ (۱۴۰۰)، ۲۴.

۴. شهرام روزبهانی، حسابداری عمومی مقدماتی (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۲)، ۷۵.

۵. همان، ۱۲۰.

۶. غلامرضا کردستانی و مریم کشاورز هدایتی، «سود حسابداری در برابر سود اقتصادی»، مجله حسابدار رسمی، ۱۱۲ (۱۳۸۹)، ۱۷.

کنند و چنین تکلیفی در خصوص شرکت‌های سهامی خاص به چشم نمی‌خورد؛ اما از لحاظ عملی شرکت‌های دسته اخیر نیز جهت انجام برخی اقدامات همچون ارائه اظهارنامه مالیاتی مکلف‌اند ترازنامه و حساب سود و زیان خود را با رعایت استانداردهای حداقلی حسابداری تنظیم نمایند؛ زیرا در غیر این صورت با مخاطراتی همچون محاسبه مالیات به صورت علی‌الرأس مواجه می‌گردند. همچنین ممکن است شرکتی در سال مالی جاری سودی به دست آورده باشد، اما این سود به علت انباشت زیان سال‌های قبل قابل تقسیم نباشد. پس می‌بایست بین سود قابل تقسیم و سود به نحو کلی قائل به تفکیک گردید.^۷ در مواد ۲۳۷ و ۲۳۹ ل.ا.ق.ت به تفاوت این دو نوع سود به خوبی اشاره شده است. همچنین به نظر می‌رسد منظور از سود ویژه سالانه مندرج در ماده ۹۰ لایحه مذکور، همان سود قابل تقسیم ذکرشده در ماده ۲۳۹ است.^۸

از لحاظ حقوقی نیز شاید بتوان شناسایی مفهوم سود را در پاره‌ای موارد به دادرس سپرد. به طور مثال در ل.ا.ق.ت در ماده ۲۴۰ قانون‌گذار به «منافع موهوم» اشاره نموده و در بند یک ماده ۲۵۸ تقسیم چنین سودی را مستوجب حبس تأدیبی از یک تا سه سال دانسته است. در خصوص مفهوم منافع موهوم هرچند برخی حقوق دانان بر مفهوم واقعی سود تکیه نموده‌اند^۹ اما به نظر می‌رسد قانون‌گذار ما بیشتر نظر به رعایت تشریفات قانونی مرتبط با ترازنامه و تأیید بازرسان داشته و حتی در فرضی که سود تقسیمی به معنای واقعی محقق شده اما بدون صورت‌های مالی تقسیم شده باشد نیز می‌توان وقوع جرم تقسیم سود موهوم را محرز دانست. همچنین می‌بایست توجه نمود که جرم تقسیم سود موهوم ویژه شرکت‌های سهامی عام و خاص بوده و در خصوص سایر شرکت‌های هفت‌گانه، حداقل تحت این عنوان نمی‌توان مدیران را تحت پیگرد قرار داد.^{۱۰} همچنین تا قبل از شناسایی قانونی سود توسط مجمع و تأیید بازرسان، الزام شرکت به پرداخت سود با قرار رد دعوی مواجه خواهد شد.^{۱۱}

حال آیا دادگاه جهت شناسایی مفهوم سود موهوم، مقید به تفسیری خواهد شد که حسابداران از سود موهوم به وی ارائه می‌دهند؟ به نظر نگارندگان در چنین حالتی دادگاه مخیر است چنین تفسیری

۷. سید نورالدین صفی‌نیا، درآمدی بر قانون شرکت‌های تجاری در ایران (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱)، ۱۸۷.

۸. محمد عیسائی تفرشی، حقوق شرکت‌های تجاری، جلد دوم (تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۵)، ۱۱۲.

۹. محمدجعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۰)، ۵۵۳۰.

۱۰. غلامرضا شهری و سروش ستوده جهرمی، نظرهای اداره حقوقی قوه قضائیه در مسائل کیفری (تهران: انتشارات روزنامه رسمی، ۱۳۷۵)، ۷۲۹.

۱۱. یدالله بازگیر، موازین حقوق تجارت در آرای دیوان عالی کشور (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۸)، ۱۰۸.

را پذیرا نگردیده و خود رأساً در خصوص اینکه آیا سود پرداختی موهوم بوده یا نه اتخاذ تصمیم نماید. تحلیل دیگری نیز در این خصوص می‌توان ارائه داد بدین صورت که تنها معنای سود در مصادیق پیچیده موکول به ارائه نظر کارشناسان متخصص مالی و حسابداری است، اما صفت «موهوم» بودن سود دارای آن‌چنان ابهامی است که محتاج تفسیر قضایی بوده و اصولاً کارشناسان رسمی یارای اظهارنظر در خصوص موضوعات قضایی را ندارند و تشخیص نهایی در این خصوص به عهده دادرس است؛ اما آنچه مسلم می‌باشد آن است که مفهوم سود در ساحت‌های گوناگون، معانی خاصی می‌یابد و چه‌بسا در ساحت حقوقی معنای ویژه‌ای به خود گیرد.^{۱۲}

در پایان لازم به ذکر است که همیشه می‌بایست بین سود و سرمایه مرزهای دقیق را ترسیم نمود، زیرا سرمایه شرکت تحت هیچ شرایطی (به‌استثنای انحلال شرکت و بر اساس شرایط خاص) قابل تقسیم نخواهد بود.^{۱۳} همچنین افزون شدن ارزش اموال شرکت که جزو سرمایه آن بوده است، قابلیت شناسایی به‌عنوان سود را ندارد. به‌طور مثال چنانچه ارزش زمین شرکت در زمان تأسیس ۱۰ میلیارد ریال بوده اما بعدها به مبلغ ۹۰۰ میلیارد ریال افزوده گردد، بدیهی است چنین افزایش ارزشی به‌عنوان سود قابل شناسایی نیست.

۲- لزوم پرداخت سود

هرچند ماده ۸۹ ل.ا.ق.ت در ارتباط با وظایف مجمع عمومی نسبت به امور مالی شرکت اشاره‌ای به لزوم تصویب پرداخت سود نکرده است اما از ماده ۹۰ آن می‌توان الزامی بودن پرداخت سود را استنباط کرد. در این ماده قانون‌گذار مقرر نموده که در صورت وجود منافع، تقسیم ده درصد از سود ویژه سالانه بین صاحبان سهام الزامی است.

پس بر اساس این ماده چنانچه سودی برای شرکت در سال مالی گذشته قابل شناسایی باشد، حداقل ده درصد از این سود می‌بایست بین سهام‌داران تقسیم گردد. در این ماده قانون‌گذار به سود ویژه سالانه اشاره نموده که به نظر می‌رسد منظور از سود ویژه سالانه همان سودی است که در سال مالی قبل به دست آمده و شامل سودهای سال‌های قبل از آنکه به حساب اندوخته قانونی یا اختیاری شرکت واریز گردیده، نخواهد شد. امروزه در بسیاری از کشورهای پیشرفته، شرکت‌ها اجازه یافته‌اند که سودی را بین سهام‌داران خود تقسیم نمایند. در حقیقت در این شرکت‌ها هیئت‌مدیره می‌تواند تمام سود

12. Thomson Gale, Encyclopedia of American Law, Vol. 3 (New York: Gale, 2004), 4.

۱۳. محمد صغری، حقوق بازرگانی شرکت‌ها (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۰)، ۵۰.

کسب شده را در راه توسعه شرکت هزینه نموده و بدین ترتیب شرکت را از لحاظ بنیادی فربه‌تر نمایند. این امر برای سهام‌داران نیز شاید ارزش افزوده بیشتری نسبت به تقسیم نقدی سود به همراه آورد، زیرا این امر موجب می‌گردد قیمت سهام آنان در بورس با سرعت بیشتری رو به فزونی نهد و سودی را که سهام‌دار نتوانسته به شکل نقدی به آن نائل آید، در قالب افزایش قیمت سهام به دست آورد.

به هر روی، در خصوص میزان سود پرداختی نیز عرفاً هیئت‌مدیره پیشنهاد خود را به مجمع ارائه داده و مجمع می‌تواند در خصوص پرداخت ده تا صد درصد سود حاصله اتخاذ تصمیم نماید.

اما آیا در اساسنامه می‌توان پیش‌بینی کرد که شرکت حتی بتواند از پرداخت ده درصد سود حاصله نیز امتناع کرده و تمام سود شرکت صرف هزینه‌های توسعه‌ای نماید؟

در این خصوص به نظر می‌رسد نحوه نگارش ماده و قید «الزام» مقرر در آن مانع از درج چنین شرطی در اساسنامه شرکت خواهد شد.

۳- تصمیم مجمع به پرداخت سود و ماهیت آن

بر اساس ماده ۹۰ ل.ا.ق.ت تقسیم سود و اندوخته بین صاحبان سهام فقط پس از تصویب مجمع عمومی جایز است. در ماده ۲۴۰ لایحه نیز عنوان گردیده هرگونه سودی که بدون رعایت مقررات این قانون تقسیم شود، منافع موهوم تلقی خواهد شد که به نظر می‌رسد یکی از موارد سود موهوم جایی است که هیئت‌مدیره بدون تصویب مجمع عمومی مبادرت به پرداخت سود نموده باشد.^{۱۴} در این ماده همچنین اشاره گردیده که نحوه پرداخت سود را مجمع تعیین خواهد نمود و اگر نحوه پرداخت توسط مجمع تعیین نشود، هیئت‌مدیره می‌تواند نحوه پرداخت را مشخص سازد؛ اما مشخص نیست منظور از نحوه پرداخت چیست؟ آیا منظور تعیین نوع پرداخت که مثلاً در قالب وجه نقد باشد یا به شکل غیرنقد (مثلاً کالاهای تولیدی شرکت) نیز می‌گردد؟ به نظر می‌رسد با توجه به بخش اخیر ماده ۲۴۰ که بلافاصله پس از اشاره به نحوه پرداخت مقرر نموده که «ولی در هر حال پرداخت سود به صاحبان سهام باید ظرف هشت ماه پس از تصمیم مجمع عمومی راجع به تقسیم سود انجام شود» چنین تعیین نحوه پرداختی ناظر به تعیین جدول زمانی آن و مواردی همچون پرداخت مستقیم یا از طریق بانک یا واریز به حساب و ... است.

مسئله دیگر ماهیت تصمیم مجمع در خصوص پرداخت سود است و این سؤال را مطرح می‌سازد که

۱۴. البته در اینجا به واقع نمی‌توان سود را موهوم دانست زیرا چه‌بسا سود پرداختی کاملاً تحقق یافته باشد اما ماده ۲۴۰ به علت برخی مصالح، پرداخت سود با عدم رعایت تشریفات را سود موهوم تلقی نموده که شاید بهتر باشد آن را «در حکم سود موهوم» به حساب آورد.

تصمیم مجمع در خصوص پرداخت سود ماهیتی اعلامی دارد یا ایجاد؟ مسلماً تصمیم مجمع عمومی شرکت تأثیری در ایجاد سود ندارد و تحقق یا عدم تحقق سود مربوط به واقعیتی در عالم خارج است که تصمیم سهام‌داران حاضر در مجمع عمومی تأثیری در آن ندارد.

پس در ارتباط با احراز سود، تصمیم مجمع در واقع مهر تأییدی بر گزارش هیئت‌مدیره و حسابداران شرکت است و تنها امری اعلامی است؛ اما در خصوص مجاز ساختن هیئت‌مدیره به پرداخت سود و تعیین درصد سود قابل تقسیم، نظر مجمع امری ایجادی است و این امور بدون تصویب مجمع عمومی در عالم خارج قابل تحقق نخواهد بود. البته در خصوص تأخیر هیئت‌مدیره در پرداخت سود نیز شاید بتوان تصمیم مجمع را دارای اثر ایجادی دانست و قبل از تصویب مجمع نمی‌توان از شرکت خسارات تأخیر درخواست نمود و پس از تصویب مجمع است که شرکت مکلف به پرداخت آن بوده است.^{۱۵}

۴- تأخیر در پرداخت سود سهام

قانون‌گذار ما در قسمت اخیر ماده ۲۴۰ ل.ا.ق.ت، همان‌طور که ملاحظه شد پرداخت سود به صاحبان سهام را حداکثر ظرف مهلت هشت ماه مقرر نموده است. پس در جایی که مجمع عمومی در ارتباط با نحوه پرداخت سود ظرف زمانی مشخصی را تعیین نکرده باشد اصل بر پرداخت فوری سود است اما با این حال هیئت‌مدیره می‌تواند جدول زمانی حداکثر ۸ ماهه را جهت پرداخت سود سهام به سهام‌داران به تصویب رساند؛ اما چنانچه هیئت‌مدیره و یا مدیران اجرایی شرکت در پرداخت سود به هر علتی تعلل نمایند و نسبت به پرداخت سود اقدام نکنند، تکلیف چیست؟

متأسفانه در قانون تجارت ما در این خصوص مقرره‌ای را نمی‌توان یافت و هیچ‌گونه ضمانت اجرایی برای آن تعیین نشده است و در درون ساختار شرکت شاید تنها بتوان بر مبنای ماده ۱۵۱ بازرسان را موظف دانست که تخلف مدیران در این خصوص را به مجمع عمومی گزارش نمایند.^{۱۶} بر اساس مقررات عام نیز در صورت عدم پرداخت سود یا تأخیر در آن، هر یک از سهام‌داران می‌تواند اقدام به طرح دعوی بر علیه شرکت نموده و الزام شرکت به پرداخت سود را خواستار گردد. همچنین در این حالت خسارات تأخیر نیز قابل وصول است.^{۱۷} البته مدیران شرکت می‌توانند عذر موجهی را در این خصوص ارائه نمایند

15. Annie Chamouland-Trapiers, Droit Comerca (Paris: Dalloz, 2010), 76.

۱۶. ماده ۱۵۱: «بازرس یا بازرسان باید هرگونه تخلف یا تقصیری را در امور شرکت از ناحیه مدیران و مدیرعامل مشاهده کنند به اولین مجمع عمومی اطلاع دهند...»

17. Paule Le Cannu and Brano Donder, Droit des Sociétés (Paris: LGDJ, 2013), 137.

که ممکن است مورد پذیرش دادگاه واقع گردد. همانند فرضی که به علت دعوای مالیاتی، مدیران قادر به برداشت وجه از حساب شرکت نبوده‌اند یا آنکه حساب‌های شرکت توسط طلبکاران توقیف شده باشد.^{۱۸} در مورد وصول خسارات تأخیر پرداخت سود از شرکت، در نهایت پرداخت سود نیز به‌نوعی از کیسه سهام‌داران انجام می‌گردد و خسارتی که در حقیقت منتسب به مدیران است، از حساب شرکت تأدیه می‌شود. لذا در این حالت می‌توان قائل به آن گردید که بر اساس ماده ۱۴۲ ل.ا.ق.ت مدیران شرکت به علت تخلف از قانون مسئول بوده و الزام آنان به جبران خسارات شرکت را می‌توان خواستار شد. البته در خصوص مورد اخیر قانون‌گذار در ماده ۲۷۶ ل.ا.ق.ت، تنها دارندگان یا دارندگان یک‌پنجم سهام شرکت را مجاز در طرح دعوی بر علیه مدیران شرکت دانسته است. در نتیجه اگر سهام‌داری که مالک چنین درصد سهامی نیست، مبادرت به طرح دعوی بر علیه شرکت به خواسته پرداخت سود و خسارات تأخیر نماید، قادر نیست در این دعوی یا به‌صورت جداگانه بر علیه مدیران شرکت نسبت به چنین خسارتی که به شرکت وارد ساخته‌اند، اقدام نماید.

حکم پرداخت سود سهام اخذشده توسط یک سهام‌دار نیز تنها نسبت به وی دارای اثر است و سهام‌داران دیگر هر یک ناچار به طرح دعوی جداگانه هستند. در این خصوص در برخی از کشورها حکم تحصیل‌شده توسط یک سهام‌دار را قابل استفاده توسط سهام‌داران دیگر شرکت نیز می‌دانند و حتی یک سهام‌دار می‌تواند خواسته دعوی خود را به‌طور کل الزام شرکت به اجرای تصمیمات مجمع و پرداخت سود سهام قرار دهد که در این حالت دادگاه شرکت را به پرداخت سود سهام به‌طور کلی (و نه تنها، به سهام‌دار خواهان دعوی) محکوم می‌سازد.^{۱۹}

در مورد شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار به‌موجب ماده ۵ دستورالعمل انضباطی ناشران پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، ناشر (یا همان شرکتی که سهام وی در بورس عرضه گردیده است) مکلف است سود تقسیم‌شده مصوب مجمع عمومی را طبق برنامه اعلام‌شده و با رعایت

18. Ibid. 136.

۱۹. آیا در حقوق ما نیز می‌توان پذیرفت که یک سهام‌دار بتواند طی یک دعوایی الزام شرکت به پرداخت سود کلیه سهام‌داران را درخواست نماید؟ از یک طرف می‌توان استدلال نمود که عدم پرداخت سود سهام، تخلف مدیران شرکت از امر قانونی است لذا هر سهام‌داری می‌تواند الزام آنان به انجام تکلیف قانونی را خواستار شود. در مقابل می‌توان طبق ضوابط سنتی حاکم بر دادرسی مدنی استدلال کرد که طرح دعوی از جانب هر فردی محتاج نمایندگی قانونی یا قراردادی فرد است و در این مورد چنین سهام‌داری فاقد نمایندگی است. نک:

Lucian Arye Bebchuk, *Corporate Law and Economic Analysis* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 96.

مهلت قانونی به سهام‌داران پرداخت نماید. بر خلاف موضع لایحه اصلاحی قانون تجارت، ناشر مکلف است جدول زمان‌بندی پرداخت سود نقدی را حداقل ۱۰ روز قبل از برگزاری مجمع عمومی عادی افشا نماید. لذا این امر قابل واگذاری به هیئت‌مدیره نخواهد بود. جهت ضمانت اجرای این تکلیف نیز چنانچه جدول زمان‌بندی مذکور به مجمع ارائه نشود، این امر تخلف انضباطی محسوب و در بند ۱۰۸ ماده ۲۳ همین دستورالعمل مستوجب تذکر کتبی به ناشر و مدیران ارشد آن خواهد شد و تأخیر در پرداخت سود نیز به موجب بند ۶ ماده ۲۵ موجب محکومیت ناشر و مدیران ارشد به اخطار کتبی با درج در پرونده می‌گردد.^{۲۰} تکرار چنین تخلفاتی بیش از دو مرتبه بر اساس ماده ۳۷ قانون دستورالعمل مذکور موجب تشدید تنبیه انضباطی و در نهایت موجب «لغو پذیرش» ناشر از بورس اوراق بهادار و به عبارتی اخراج شرکت از بازار سرمایه می‌گردد. البته متأسفانه با توجه به آنکه پیوند اصولی و منطقی بایسته‌ای بین مقررات حاکم بر بازار سرمایه و قوانین ماهوی حقوق تجارت فراهم نیامده است، شاید حتی تهدید به اخراج از بورس نیز ضمانت اجرای قوی در این خصوص به حساب نیاید.^{۲۱} همچنین بر اساس ماده ۱۵ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید در راستای تسهیل اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی، در صورت خودداری ناشر از پرداخت سود اوراق در صورت شکایت صاحبان اوراق یا سازمان بورس اوراق بهادار، موضوع در هیئت دאوری قانون بازار اوراق بهادار طرح و رأی صادره در این خصوص از طریق ادارات اجرای اسناد لازم‌الاجرا قابل اجراست. همچنین بر اساس این ماده، سازمان بورس اوراق بهادار نیز می‌تواند بر علیه ناشرینی که اوراق بهادار آنان در بورس مورد پذیرش قرار گرفته است به خواسته الزام به پرداخت سود سهام در هیئت دאوری سازمان بورس و اوراق بهادار اقامه دعوی نماید. در این ماده، دامنه اجرایی به اوراق بهادار پذیرفته‌شده در بورس محدود شده و سازمان نمی‌تواند از این اختیار در خصوص شرکت‌هایی که نزد سازمان ثبت شده (تحت نظارت) اما اوراق آنان مورد پذیرش قرار نگرفته است، استفاده کند.

۵- ماهیت و اثر حقوقی شناسایی سود

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در خصوص سود شرکت‌ها قابل طرح می‌باشد، وضعیت حقوقی سود

۲۰. مطابق این دستورالعمل اخطار کتبی محکومیت سنگین‌تری نسبت به تذکر کتبی محسوب شده و به نوعی مجازات انضباطی درجه ۵ محسوب می‌گردد. جهت ملاحظه انواع این مجازات‌ها مراجعه نمایید به ماده ۲۱ دستورالعمل مذکور.

۲۱. جهت مطالعه در خصوص پیوندهای مؤثر بین قواعد عام تجاری یا مقررات حاکم به بورس اوراق بهادار نک: Bebhuk, Op Cit. 111-119.

و مالکیت آن پس از احراز توسط مجمع عمومی است که متأسفانه در نوشته‌های حقوقی چندان مورد بررسی و تحلیل قرار نگرفته است. در جایی که ما با یک شخص حقیقی روبه‌رو هستیم، یکپارچگی شخصیت حقوقی و مالی فرد موجب می‌گردد تا وی نتواند در کسب‌وکار خود به سمت اختصاص حساب‌های جداگانه و مستقل جهت کسب‌وکار اقدام نماید^{۲۲} زیرا سرمایه و سود در قلمرو یک دارایی نمود می‌یابد؛ به عبارت دیگر یک شخص حقیقی نمی‌تواند به‌طور مثال مبلغی را جهت یک تجارت خاص اختصاص دهد و سایر دارایی‌های خود را از ورطه آن تجارت بیرون نهاده تا در صورت عدم سودآوری و ضرر بیش از سرمایه، حاشیه امنی جهت سایر دارایی‌های خود فراهم سازد. لذا چنانچه در آن تجارت خاص سرمایه و آورده‌وی به باد رود و ضرری بیش از آن متحمل گردد، طلبکاران می‌توانند به تمام اموالی که فرد در اختیار دارد مراجعه نموده و دفاع فرد مبنی بر اینکه تنها بخش خاصی از اموالش را به آن تجارت خاص اختصاص داده، پذیرفته نخواهد شد.^{۲۳} در چنین حالتی افراد برای رسیدن به این مقصود می‌بایست دست به تأسیس شرکت زنند و با ایجاد یک شخص حقوقی و اختصاص برخی از دارایی‌های خود به آن شخص، زمینه‌ای را فراهم آورند تا سایر اموال و دارایی‌های خود از زیان‌هایی که ممکن است این شخص حقوقی به بار آورد، مصون بماند.^{۲۴}

اما در ارتباط با اشخاص حقوقی، سرمایه و دارایی تعلق یافته به شخص حقوقی منجر به سودی خواهد شد که این سود متعلق به شخص حقوقی نبوده و دارنده آن سهام‌دارانی هستند که از دارایی آنان، سرمایه شخص حقوقی به دست آمده و تشکیل گردیده است و به عبارتی سرمایه شرکت و سود حاصل از این سرمایه در دو قلمرو مالکیتی جداگانه متبلور می‌گردد.^{۲۵} البته در اینجا نظر دیگری نیز وجود دارد که بر اساس آن تا سود حاصل از سرمایه شرکت به سهام‌داران عملاً پرداخت نگردد، سهام‌داران هیچ‌گونه مالکیتی بر آن سود نخواهند داشت.^{۲۶} انتقاد واردشده بر این نظر آن است که مشخص نیست پرداخت عملی سود، از لحاظ حقوقی دارای چه ماهیتی است که قبل از آن، تعلق سود به سهام‌داران

22. Ominique Vidal, Droit des Sociétés (Paris: LGDJ, 2010), 35.

23. Ibid. 34.

۲۴. البته چنین مکانیسمی از لحاظ بنیادی با انتقادهایی مواجه است و در برخی از حوزه‌های تجاری، خلاف آن را می‌توان مشاهده کرد. به‌طور مثال امروزه تأسیس شرکت‌های تک‌شریک نیز در بسیاری از نظام حقوقی مورد پذیرش قرار گرفته است و افراد می‌توانند با اختصاص بخشی از اموال خود به آن شرکت، سایر دارایی‌های خود را از طلبکاران شرکت مصون نگه دارد.

25. Ibidem

26. Le Cannu and Donder, Op. Cit. 3.

را با انکار مواجه ساخته است و در واقع نمی‌توان ماهیت حقوقی مشخصی برای پرداخت عملی سود در نظر گرفت.^{۲۷}

همان‌طور که اشاره شد تحقق سود، امری موضوعی و واقعیتهای تحقق در عالم خارج است که مجمع عمومی شرکت تنها بر آن مهر تأیید می‌زند و امری اعلامی قلمداد می‌گردد. لذا سود احراز می‌شود به نظر می‌رسد جزو اموال سهام‌داران محسوب شده و عملاً در حساب‌های جداگانه‌ای نگهداری می‌شود. این سود جزو سرمایه شرکت تلقی نگردیده و چنانچه شرکت بخواهد این سود را به سرمایه خود منتقل سازد، ضروری است مجمع عمومی فوق‌العاده شرکت تشکیل و افزایش سرمایه از طریق انتقال سود تقسیم‌نشده به سرمایه شرکت تحقق یابد (بند ۳ ماده ۱۵۸ ل.ا.ق.ت).

پذیرش حوزه تحقق سود و انفکاک آن از سرمایه شرکت به‌ویژه در بحث ورشکستگی دارای آثار مهمی است. مطابق لایحه اصلاحی قانون تجارت، همان‌طور که ذکر شد در صورت شناسایی سود، تقسیم ده درصد از آن بین سهام‌داران اجباری است و در صورت تصویب پرداخت همین ده درصد یا به‌طور کل پرداخت سودی کمتر از کل سود حاصله، مازاد سود متعلق به سهام‌داران در نزد شرکت امانت خواهد بود و شرکت می‌تواند در سال‌های بعد نسبت به پرداخت این سود به سهام‌داران اقدام نماید. عموماً شرکت‌ها نسبت به ذخیره این سود طی سالیان متمادی اقدام و پس از رسیدن آن به مبلغ قابل توجهی نسبت به افزایش سرمایه شرکت از محل سودهای تقسیم‌نشده اقدام می‌نمایند.

حال آیا در صورت ورشکستگی شرکت، سهام‌داران نسبت به سود تقسیم‌نشده می‌توانند داخل در غرما شوند یا آنکه تا بدهی شرکت نسبت به طلبکاران از محل اموال و وجوه در اختیار (اعم از سرمایه شرکت و سود پرداخت‌نشده سهام‌داران) پرداخت نگردد، سهام‌داران حقی در این خصوص نخواهند داشت؟ به نظر نگارندگان همان‌طور که گفته شد سود تقسیم‌نشده بین سهام‌داران جزو دارایی و سرمایه شرکت نبوده و در زمره دیون شرکت به سهام‌داران تلقی می‌گردد.^{۲۸}

27. Ibidem

۲۸. البته شاید این نظر نیز مطرح گردد که وجوه ناشی از سود سهام نزد شرکت امانت بوده و سهام‌داران می‌توانند بدون آنکه وارد در غرما گردند نسبت به وصول آن اقدام نمایند؛ به عبارت دیگر این سود داخل در کلیت اموال شرکت نبوده و به‌عنوان مال امانی از حوزه اموال تقسیمی شرکت بین غرما تخصصاً خارج خواهد بود. در این خصوص به نظر می‌رسد با توجه به ماده ۵۲۹ قانون تجارت که تنها مال التجاره‌های امانی و آن‌هم در خصوص حق العمل کار را مشمول مقررات استرداد دانسته و به وجوهی که افراد به تاجر ورشکسته در خصوص خرید کالاها و اموال (فرض مقابل این ماده) پرداخت نموده‌اند، اشاره‌ای ننموده است و از طرفی مقررات مربوط به استرداد از جمله استثنائات حوزه تسویه اموال ورشکسته محسوب و قابل تفسیر موسع نیست، چنین نظری قابل پذیرش نخواهد بود.

وضعیت در خصوص اندوخته‌های شرکت تا حدودی دشوارتر و با ابهام بیشتری روبه‌رو است. قانون‌گذار در ماده ۱۴۰ ل.ا.ق.ت هیئت‌مدیره را مکلف نموده تا هر سال یک‌بیستم از سود خالص شرکت را به‌عنوان اندوخته لحاظ نماید و همین که اندوخته قانونی به یک‌دهم سرمایه شرکت برسد، ضرورتی جهت ذخیره اندوخته وجود ندارد و مازاد بر آن «اندوخته اختیاری» محسوب می‌گردد.^{۲۹} در ماده ۲۳۸ لایحه نیز قانون‌گذار مجدداً بر رعایت چنین امری تأکید نموده و هر تصمیم بر خلاف آن را باطل محسوب کرده است.^{۳۰} متأسفانه قانون‌گذار ما در لایحه اصلاحی قانون تجارت علی‌رغم شناسایی اندوخته قانونی، به نحوه استفاده و کاربرد آن نپرداخته است و مشخص نیست این اندوخته در چه راهی می‌بایست به مصرف برسد. آنچه مسلم می‌باشد آن است که اندوخته چه قانونی^{۳۱} و چه اختیاری، از محل سود متعلق به سهام‌داران حاصل آمده است. در ارتباط با اندوخته‌های اختیاری بر اساس ماده ۲۴۰ لایحه، مجمع عمومی می‌تواند تصویب نماید که وجوهی از محل این اندوخته‌ها به سهام‌داران پرداخت گردد و به نظر می‌رسد در صورت ورشکستگی شرکت نیز سهام‌داران نسبت به این اندوخته‌ها، طلبکار از شرکت محسوب و می‌توانند وارد در غرما گردند.

اما در ارتباط با اندوخته قانونی تکلیف چیست؟ همان‌طور که گفته شد قانون‌گذار محل مصرف این اندوخته را مشخص ننموده و تنها در تبصره ۲ ماده ۱۵۸ ل.ا.ق.ت انتقال اندوخته قانونی به سرمایه را ممنوع اعلام نموده است، اما آنچه از ظاهر مواد قانون به دست می‌آید آن است که پرداخت هرگونه وجهی از این اندوخته به سهام‌داران علی‌رغم آنکه از سود آنان حاصل آمده است، ممنوع می‌باشد.^{۳۲} در حقیقت قانون سهام‌داران را موظف ساخته تا از بخشی از سود حاصله شرکت که قاعدتاً می‌بایست بین آنان تقسیم گردد، چشم‌پوشی نموده و آن را به حساب اندوخته شرکت واگذار نمایند.^{۳۳}

۲۹. در حقوق فرانسه نیز تمام شرکت‌های سهامی و همچنین با مسئولیت محدود ملزم به لحاظ اندوخته قانونی (Re serve legal de société) هستند و می‌بایست پنج درصد از سود سالیانه خود را تا رسیدن آن به یک‌دهم سرمایه شرکت ذخیره نمایند. این مبلغ می‌تواند صرف توسعه شرکت یا پرداخت دیون و انجام تعهدات گردد. نک:

Le Cannu and Donder, Op. Cit. 256.

۳۰. در ارتباط با مفهوم تصمیم بر خلاف ماده مشخص نیست تنها عدم لحاظ اندوخته یا لحاظ اندوخته کمتر از یک‌بیستم سود خالص مورد نهی قانون‌گذار واقع گردید یا موضوع نمودن بیش از یک‌بیستم نیز ممنوع شده است که به نظر می‌رسید ممنوعیت صرفاً شامل فرض نخست می‌گردد.

۳۱. بهتر بود قانون‌گذار ما از اصطلاح اندوخته اجباری در مقابل اندوخته اختیاری استفاده می‌کرد زیرا اندوخته اختیاری را نمی‌توان غیرقانونی محسوب نمود.

۳۲. هرچند با توجه به ظاهر ماده ۲۴۰ که به اندوخته به نحو مطلق اشاره نموده شاید بتوان خلاف این امر را ادعا نمود. 33. Chamouland-Trapiers, Op. Cit. 105.

مصرف این اندوخته نیز در راستای انجام تعهدات شرکت و رفع مشکلات مالی شرکت می‌بایست به عمل آید^{۳۴} و قانون‌گذار نیز با پیش‌بینی این اندوخته درصدد بوده است تا تنها به سرمایه و دارایی شرکت بسنده ننموده و شرکت‌ها را موظف کرده تا طی یک مکانیسم احتیاطی، مبلغی را به نحو اجباری پس‌انداز نمایند و به عبارتی قانون‌گذار، سهام‌داران را از دریافت بخشی از سهام خود ممنوع کرده است. پس از محل این اندوخته شرکت می‌تواند تعهدات جاری خود را ایفا نموده و هزینه‌های خود را پوشش دهد. در صورت کسر این اندوخته به نحوی که کمتر از ۵ درصد سرمایه شرکت شود نیز ضروری است سالانه یک‌دهم سود قابل تقسیم جهت جبران اندوخته لحاظ تا به حد نصاب قانونی نائل آید.

با توجه به توضیحات فوق به نظر می‌رسد در فرض ورشکستگی نیز سهام‌داران نسبت به اندوخته قانونی قبل از تأدیه دیون شرکت، ذی‌حق نبوده و از محل این اندوخته در ابتدا مطالبات طلبکاران پرداخت خواهد گردید و عملاً به‌عنوان بخشی از دارایی شرکت لحاظ می‌گردد.^{۳۵}

۶- عدول مجمع از تصمیم خود

آیا پس از آنکه مجمع عمومی شرکت تشکیل گردید و نسبت به تصویب حساب‌های سال مالی و احراز سود و تعیین سود قابل تقسیم اقدام نمود، هیئت‌مدیره می‌تواند به هر علتی مجمع عمومی عادی را مجدداً و به شکل فوق‌العاده تشکیل و اقدام به تغییر مصوبات مجمع عمومی قبلی نماید؟ از لحاظ حقوقی قاعدتاً هر نهادی که در یک زمینه تصمیمی را اتخاذ می‌نماید، همان نهاد نیز می‌تواند به الغای تصمیم خود بپردازد، مشروط بر آنکه چنین لغو تصمیمی موجب تضییع حقوق مکتبسه افراد نگردد.^{۳۶} در ارتباط با عدول مجمع عمومی شرکت از تصمیم سابق خود در خصوص سودی که می‌بایست به سهام‌داران پرداخت گردد، می‌توان دو حالت را متصور شد. در یک حالت مجمع عمومی تنها به علت توجیهات ارائه شده توسط هیئت‌مدیره و مصالحی که آنان گزارش می‌نمایند، اقدام به عدول از تصمیمات

34. Ibid. 206.

۳۵. برخی از حقوق‌دانان، اندوخته قانونی را از بدهی‌های شرکت به صاحبان سهام دانسته‌اند، در حالی که مشخص نیست اگر این اندوخته ماهیت بدهی دارد، در چه زمانی می‌بایست تأدیه گردد؟ نک: ربیعا اسکینی، حقوق تجارت، شرکت‌های تجاری، ج ۲ (تهران: سمت، ۱۳۷۸)، ۲۰۰؛ آیا می‌توان پذیرفت که سهام‌داران در مرحله تسویه شرکت در کنار طلبکاران شرکت نسبت به این اندوخته می‌توانند داخل در غرما شوند، در حالی که در زمان حیات شرکت به آن حق نخواهند داشت؟! به نظر ما همان‌طور که گفته شد مقدار تخصیصی سود سهام به‌عنوان اندوخته قانونی قاعدتاً از دارایی سهام‌داران خارج گردیده و همانند دارایی شرکت با آن رفتار خواهد شد. همچنین در قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ از اندوخته قانونی به سرمایه احتیاطی یاد شده بود که این امر نیز مؤید تعلق این اندوخته در زمره دارایی‌های شرکت (و نه سهام‌داران) است.

36. Yvaine Buffelan and Virginie Carriban-Terneyre, Droit Civil, Les Obligation (Paris: Sirey, 2014), 112.

خویش می‌نماید و مورد دیگر جایی است که مدیران شرکت مدعی می‌گردند که به‌طور کل سود اعلامی دچار تزلزل گردیده و امکان عملی پرداخت آن وجود ندارد. ما در ادامه به هر یک از دو حالت به‌صورت جداگانه خواهیم پرداخت.

۶-۱- عدول اختیاری

ممکن است پس از تصمیم مجمع عمومی، هیئت‌مدیره به این نتیجه برسد که بهتر است سودی که توسط مجمع عمومی تصمیم به پرداخت آن به سهامداران شرکت گرفته شده، در راه توسعه شرکت هزینه گردد. مسلماً هیئت‌مدیره رأساً قادر نیست از تصمیم مجمع عمومی شرکت عدول نموده و سودی را که مقرر گردیده بین سهامداران توزیع شود، صرف سایر امور نماید؛ اما آیا می‌توان با دعوت از مجمع عمومی، موضوع جلسه را عدول از تصمیم پرداخت سود نقدی بین سهامداران اعلام کرد؟ البته مجدداً خاطرنشان می‌سازد که بر اساس ماده ۹۰ ل.ا.ق.ت در صورت وجود سود، تقسیم ده درصد از آن بین سهامداران الزامی است. پس فرض مسئله جایی است که مجمع عمومی به‌طور مثال مصوب نموده که ۵۰ درصد سود حاصله بین سهامداران تقسیم گردد اما هیئت‌مدیره درصدد است این میزان را به ۱۰ درصد کاهش دهد. در اینجا شاید بتوان استدلال نمود که مجمع عمومی مرجع اتخاذ تصمیمی بوده که قاعداً می‌بایست قادر به عدول آن تصمیم تلقی گردد و همان‌طور که مجمع عمومی می‌توانست از همان ابتدا تصمیم به پرداخت تنها ۱۰ درصد سود حاصله به سهامداران نماید، به همان ترتیب نیز می‌تواند از تصمیم سابق خود که پرداخت ۵۰ درصد سود بین سهامداران بوده است عدول نماید و همانند فرضی است که از همان ابتدا چنین تصمیمی اتخاذ شده است.^{۳۷} همچنین در حقوق ما شاید بتوان به اصل جواز و عدم ممنوعیت اشاره نمود که پذیرش این نظر را موجه سازد.

در نقطه مقابل می‌توان استدلال کرد که با تصمیم مجمع عمومی در خصوص پرداخت درصد مشخصی از سود سالیانه به سهامداران، عملاً حقی به نفع سهامداران ایجاد گردیده که لغو چنین تصمیمی در تضاد با حق مکتسبه آنان است. در قواعد حاکم بر حقوق مدنی نیز چنانچه به‌موجب قراردادی، حقی به نفع ثالث از سوی طرفین ایجاد گردد، قاعداً آنان نمی‌توانند بدون موافقت شخص ثالث نسبت به آن حقوق دخل و تصرف نمایند.^{۳۸} در نتیجه عدول از تصمیم مجمع عمومی ولو اینکه توسط همین مرجع نیز صورت پذیرد، به علت تعارض با حقوق مکتسبه سهامداران پذیرفته نخواهد شد.

37. Le Cannu and Donder, Op. Cit. 126.

۳۸. ناصر کاتوزیان، قواعد عمومی قراردادها، جلد ۳ (تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۰)، ۴۱۲.

شاید در مقابل، این نظر استدلال شود که در حقوق اشخاص ثالث منشأ ایجاد حق یک عمل دو طرفه بوده است، در حالی که منشأ حقوق اشخاص ثالث در خصوص سود شرکت، تصمیم مجمع عمومی است که تصمیمی غیر قراردادی و یک طرفه محسوب می‌گردد.^{۳۹}

اما چنین ایرادی به نظر قابل پذیرش نیست؛ زیرا آنچه موجب می‌گردد توافق طرفین بر خلاف حقوق اکتسابی اشخاص ثالث پذیرفته نشود، حفظ حقوق ثالث و ممنوعیت دخل و تصرف در حقوق اشخاص بدون اجازه دارنده محق است و منشأ ایجاد حق در این خصوص موضوعیت نخواهد داشت.^{۴۰}

۶-۲- عدول اجباری

عدول اجباری از تصمیم تقسیم سود زمانی مصداق می‌یابد که مجمع عمومی شرکت، تصمیم پرداخت سود را بر داده‌هایی استوار کرده است که بعدتر مبنای اساس این داده‌ها با ایراد مواجه می‌شود؛ بدین صورت که مشخص می‌گردد ضمن داده‌های اعلامی در گزارش هیئت‌مدیره و حساب‌رسان شرکت اشتباه یا اشتباهاتی ذکر شده که این اشتباهات موجب گردیده تا سود اعلامی نیز غیرواقعی شود و در نتیجه تصمیم مجمع عمومی نیز بر همین اطلاعات غلط استوار شده باشد. حال آیا می‌توان سود حسابرسی شده را اصلاح نمود؟ در تبصره ماده ۲۲۶ قانون مالیات‌های مستقیم امکان اصلاح اشتباهات درج شده در ترازنامه یا حساب سود و زیان تسلیمی پیش‌بینی شده است. همچنین هرچند حسابداران و حساب‌رسان بر اساس استانداردهایی به محاسبه سود می‌پردازند، اما همانند سایر مشاغل امکان تقلب و کژی را در آن نمی‌توان منکر گردید.^{۴۱} در بسیاری از پرونده‌های ورشکستگی، رد پای اظهارات غلط بازرسان و

۳۹. در خصوص این موضوع که ماهیت تصمیمات مجامع در کدام یک از طبقه‌بندی سنتی اعمال حقوقی (عقد - ایقاع) قرار می‌گیرند نظر واحدی به چشم نمی‌خورد. برخی از نویسندگان تصمیمات مجامع را ایقاعات جمعی محسوب نموده‌اند، برخی نیز آن را نوعی از عقود غیرتقابلی دانسته و بعضی دیگر این گونه تصمیمات را دارای ماهیتی خاص که در دسته‌بندی عقد و ایقاعات قرار نمی‌گیرد، به حساب آورده‌اند. نک:

Vidal, Op. Cit. 202.

اما آنچه مسلم می‌باشد آن است که اعلام رأی سهامداران در مجمع عملی ارادی است که آثار حقوقی را در پی دارد و معایب سلب‌کننده اراده (اکراه و اشتباه)، در این خصوص نیز قابل تصور است. نک:

Ibidem

۴۰. امروزه در حوزه تصمیمات اداری نیز نظریه حق مکتسبه به رسمیت شناخته شده و مقامات دولتی نمی‌توانند بدین استناد که تصمیمات آنان کاملاً پراساخته و شکل گرفته صرف اراده آنان است از تصمیماتی که حقوقی را برای اشخاص ثالث ایجاد نموده حداقل بدون پرداخت خسارات آنان عدول نمایند. جهت مطالعه بیشتر در این خصوص نک:

Jean Waline, Droit Administratif (Paris: Daoloz, 2011), 214.

۴۱. جهت مطالعه در این خصوص نک: سیدمنصور میرسعیدی و محمد جوانمردی، «تحلیل جرم اظهارنظر غیرقانونی بازرس

حسابداران پیرامون موضوعاتی همچون سود و زیان شرکت‌ها را می‌توان مشاهده کرد. لذا شکی نیست که به هر دلیل ممکن است محاسبه سود ولو بدون تقصیر و تقلب نیز دستخوش تغییر گردد. به‌طور مثال در ترازنامه و صورت‌های مالی، سود خالص قابل تقسیم به ازای هر سهم ۲۰۰ تومان اعلام گردیده و مجمع عمومی ده درصد از این مبلغ را به‌عنوان اندوخته قانونی لحاظ کرده و مقرر می‌دارد تا مابقی آن (۱۸۰ تومان) بین سهام‌داران تقسیم شود اما بعدتر مشخص می‌گردد به علت اشتباه حساب‌رسان یا ساختگی بودن برخی اسناد، سود واقعی قابل تقسیم که ۱۰۰ تومان بوده، به اشتباه ۲۰۰ تومان اعلام شده است.

همچنین در حالتی دیگر ممکن سود خالص اعلامی بر مبنای مفروض گرفتن وقایعی بوده که پس از تصویب مجمع، آن مفروضات دچار تغییر و دگرگونی گردیده و منافع تحصیل‌شده توسط شرکت دچار نقصان شود. به‌طور مثال فرض نماییم شرکت الف که سازنده ورقه‌های نورد فولادی است اقدام به فروش ۲۰ هزار تن از محصولات خود به شرکت ب نموده و وجه آن را دریافت و کالاها را تولید کرده و به خریدار نیز تحویل داده باشد. حساب‌رسان شرکت نیز بر مبنای چنین واقعیتی و با توجه به انجام تعهدات از سوی طرفین معامله، سود حاصله از معامله مذکور را در ترازنامه شرکت درج نموده و پس از کسر برخی فاکتورها، مبلغی را به‌عنوان سود شرکت اعلام می‌نماید و فرض کنیم که ۹۰ درصد سود خالص اعلامی نیز ناشی از منافعی بوده است که شرکت از قرارداد مذکور تحصیل کرده است. مجمع عمومی نیز تشکیل گردیده و بر همین اساس مقرر می‌دارد که پس از کسر اندوخته قانونی، مابقی سود بین سهام‌داران تقسیم گردد، اما پس از برگزاری مجمع و در زمانی که شرکت در حال انجام مقدمات تقسیم سود است، ناگهان نامه‌ای از اداره امور تسویه ورشکستگی وصول می‌گردد که در آن اعلام گردیده با توجه به آنکه خریدار در زمان معامله متوقف بوده است، وجوه اخذشده ناشی از قرارداد مذکور می‌بایست به اداره تسویه مسترد و فروشنده نسبت به معامله انجام‌شده در زمره غرما وارد گردد.

در چنین حالاتی آیا هیئت‌مدیره می‌تواند بی‌توجه به دستور اداره تسویه، اقدام به پرداخت سود بین سهام‌داران نماید؟ در اینجا شاید بتوان در خصوص کشف اشتباه یا ایجاد وضعیت‌های جدید پاسخ داد چنانچه شرکت دارای اندوخته اختیاری باشد، هیئت‌مدیره می‌تواند سود تخصیص‌یافته به سهام‌داران را از اندوخته اختیاری برداشت و به آنان پرداخت نماید و ضروری نیست تا سود پرداختی به سهام‌داران الزاماً از سود ویژه سالانه پرداخت شود. چنین استدلالی را به نظر می‌رسد با توجه به ماده ۲۴۰ ل.ا.ق.ت

و حساب‌رس نسبت به اطلاعات مالی ارائه‌شده»، پژوهش حقوق کیفری، ۵، ۱۶ (۱۳۹۵)، ۱۱۷-۱۴۸.

نمی‌توان پذیرفت، زیرا در این ماده قانون‌گذار صرفاً به مجمع عمومی اختیار داده تا پرداخت مبلغی از اندوخته‌های شرکت به سهام‌داران را به تصویب رسانده و ضروری است به صراحت قید شود که مبالغ مورد نظر از کدام یک از اندوخته‌ها باید برداشت و تقسیم گردد. پس در جایی که مجمع عمومی پرداخت سود ویژه سالانه را تصویب نموده و اجازه برداشت از ذخیره‌ها را صادر نکرده است، هیئت‌مدیره نمی‌تواند طبق نظر خود سودی را که قاعدتاً می‌بایست از محل درآمد سال مالی شرکت پرداخت می‌گردید، از محل ذخیره‌های شرکت پرداخت کند.

به نظر ما در چنین حالتی چاره‌ای به جز دعوت مجمع عمومی و اصلاح تصمیم وجود ندارد. همان‌طور که گفتیم تصمیم مجمع عمومی در خصوص شناسایی سود ماهیت اعلامی (و نه ایجاد) داشته و وجود یا عدم وجود سود امری است که در عالم خارج تحقق می‌یابد و تصمیم مجمع عمومی تنها کاشف از وجود سود می‌باشد و تصمیم مجمع عمومی منحصر در نحوه پرداخت و درصد پرداختی سود به سهام‌داران، دارای اثر ایجاد است.^{۴۲} در نتیجه حتی پس از تصویب سود توسط مجمع عمومی و ثبت و انتشار تصمیمات چنانچه با هر یک از حالات پیش گفته مواجه گردیم، هیئت‌مدیره ناچار به دعوت مجمع عمومی به نحو فوق و ارائه گزارش در خصوص چنین واقعیاتی است. تصمیم مجمع عمومی در خصوص اصلاح میزان سود پرداختی به سهام‌داران نیز همانند اصل تصمیم پرداخت سود، همچنان ماهیت اعلامی داشته و این‌طور نیست که اگر مجمع عمومی تصمیم خود را اصلاح نسازد، سود تصویبی دچار دگرگونی نخواهد شد. تشکیل مجمع عمومی و اصلاح تصمیم پرداخت سود تنها بدین جهت است که سازکارهای حاکم بر مدیریت شرکت رعایت گردیده و تصمیم اتخاذی مجمع عمومی بدون تصویب این نهاد، غیر اجرایی نگردد. به نظر می‌رسد چاره‌ای به جز پذیرش این نظر نیز وجود ندارد و جبر ایجادشده راه‌حل دیگری پیش پای قرار نمی‌دهد.^{۴۳}

۶-۳- رویه قضایی

در ارتباط با عدول مجمع عمومی از تصمیم خود در خصوص پرداخت سود، تعداد آرای لازم در دست نیست تا به وسیله آن بتوان ادعا نمود که موضع رویه قضایی در ارتباط با این موضوع قابل احراز است،

42. Veronique Mangier and Michel German, *Traité de Droit des Affaires*, T2 (Paris: LGDJ, 2002), 206.

۴۳. در اینجا شاید این سؤال مطرح گردد که اگر سود تصویبی تقسیم شده باشد تکلیف چیست؟ آیا در این حالت شرکت در مقابل اداره تسویه و ورشکستگی مدیون و مسئول است یا سهام‌داران دریافت‌کننده سود مکلف به استرداد مبلغ دریافتی هستند؟ همچنین شاید بتوان گفت شرکت در مقابل صاحب حق، مدیون گردیده و سهام‌داران ملزم به استرداد سود پرداختی نیستند و شرکت موظف است بدهی خود را از اندوخته قانونی و سایر وجوه در اختیار خود بپردازد.

اما پرونده‌ای با این موضوع در شعبه ۳۸ دادگاه عمومی حقوقی تهران تشکیل و مطرح گردیده که تجزیه و تحلیل رأی صادره در این پرونده به نظر مفید خواهد بود. ما در ادامه رأی صادره را عیناً نقل نموده و سپس به نقد آن خواهیم پرداخت.

خواهان: شرکت صنایع ... سهامی عام با وکالت محمدرضا ... و مجتبی ...

خوانده: شرکت توسعه و گسترش ... سهامی عام

خواسته: ابطال صورت جلسه مجمع عمومی

گردشگار: خواهان به شرح بالا به طرفیت خواننده دادخواستی به خواسته فوق اقامه و درخواست رسیدگی به استناد مدارک موجود در پرونده نموده است که پس از قبول دادخواست و ارجاع به این دادگاه و ثبت به کلاس فوق در وقت فوق العاده / مقرر شعبه ۳۸ دادگاه عمومی تهران به تصدی امضاکننده ذیل تشکیل است با بررسی اوراق پرونده به شرح زیر مبادرت به صدور رأی می نماید.

رأی دادگاه

«در این پرونده شرکت ... سهامی عام به شماره ثبت ... با وکالت آقایان محمدرضا ... و مجتبی ... به طرفیت شرکت توسعه و گسترش منابع ... سهامی عام دادخواستی تسلیم نموده و ضمن درخواست ابطال مصوبه مجمع عمومی (به نحو فوق العاده) محکومیت خواننده به پرداخت ۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال سود متعلقه به انضمام هزینه دادرسی و تأخیر تأدیه را درخواست نموده و اظهار داشته که خواهان دارای پانصد هزار سهم شرکت خوانده می باشد و طی اعلام کتبی خواننده به شماره ۱۱۲۱ مورخ ۸۶/۴/۲۴ مبلغ ۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال به عنوان سود سهام به خواهان تعلق گرفته ولی خواننده طی مصوبه مجمع عمومی عادی به طور فوق العاده مورخه ۸۹/۱/۱۵ اعلام کرد چون مبیعه نامه فروش عرصه و اعیان مستحدثات کارخانه به شرکت ... با وی فسخ گردیده مقرر شد که سود سهام تقسیم شده عملکرد سال مالی منتهی به ۸۴/۶/۳۱ به شرکت صنایع ... پرداخت نگردد. خواننده با وصف ابلاغ قانونی در دادگاه حاضر نشده و لایحه ای هم تسلیم ننموده است که با توجه به اظهارات انعکاسی موضوع به کارشناسی محول گردیده تا کارشناس منتخب دادگاه با ملاحظه اسناد و اوراق و مستندات موجود در شرکت و ملاحظه پرونده ثبتی نسبت به موضوع اظهار نظر کند که نظریه مذکور به شرح وارده شماره ۴۲۲۲ مورخ ۹۰/۹/۶ اصل گردیده و مصون از اعتراض متداعیین باقی مانده (است). دادگاه با عنایت به اینکه مراتب تعلق سود به موجب نامه شماره ۱۱۲۱ مورخ ۸۶/۲/۲۴ از سوی خواننده به خواهان اعلام شده و در نامه مذکور هم قید شده که خواهان محدودیتی برای اعمال مالکیت خود ندارد، بنابراین علی رغم اینکه

مجمع عمومی فوق العاده ۸۹/۱/۱۵ به صورت قانونی و با رعایت تشریفات قانون تجارت تشکیل یافته ولی برخی از تصمیمات متخذه بر خلاف موجد حق تشخیص داده می شود، چرا که اصولاً حسابرسی های انجام شده در شرکت های سهامی عام که از طریق حسابداران رسمی و مورد تأیید وزارت امور اقتصاد و دارایی انجام می شود و همچنین معامله شرکت در شهریور ۱۳۸۴ و فسخ آن در تاریخ ۸۸/۹/۱۴ نبایستی خللی به حقوق مکتسبه صاحبان سهم وارد آورد و به تصریح ماده ۲۳۹ لایحه اصلاحی قانون تجارت، سود قابل تقسیم همان سود خالص سال مالی شرکت منهای زیان های سال های مالی قبلی و اندوخته قانونی مذکور در ماده ۲۳۸ همان قانون و سایر اندوخته های اختیاری به علاوه سود قابل تقسیم سال های قبل که تقسیم نشده است را شامل می شود و سود مورد مطالبه خواهان هم به مجمع عمومی عادی ۸۴/۱۰/۲۸ مورد نظر قرار گرفته و سود مذکور طبق ماده ۲۴۰ قانون فوق ظرف هشت ماه در حق صاحبان سهام منظور می گردد و عدم پرداخت آن به دلیل معاملات دیگر اعم از بیع و یا فسخ آن قانونی به نظر نمی رسد و صرفاً با موافقت خواهان میسر بوده که با توجه به طرح دعوی فعلی، عدم موافقت وی نیز اعلام گردیده؛ بنابراین بخشی از دعوی خواهان محمول بر صحت تشخیص داده می شود و حکم به ابطال بخشی از مصوبه مذکور مربوط به بند ۲ مصوبه مجمع که اعلام داشته «سود سهام الباقی سهام داران با توجه به مندرجات فوق پرداخت نگردد» آن هم صرفاً راجع به خواهان صادر و اعلام می گردد. ایضاً خوانده به پرداخت مبلغ ۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال و نیز به استناد مواد ۵۱۵ و ۵۱۹ قانون آیین دادرسی مدنی به پرداخت مبلغ ۹/۹۵۰/۰۰۰ ریال بابت هزینه ابطال تمبر و مبلغ ۹/۰۰۰/۰۰۰ ریال هزینه کارشناسی و پرداخت مبلغ ۱۳/۲۰۰/۰۰۰ ریال حق الوکاله وکیل محکوم می گردد و خوانسته خواهان نسبت به مازاد مردود است. رأی صادره غیابی و ظرف مهلت بیست روز قابل واخواهی در همین شعبه و بیست روز پس از انقضای مهلت مذکور قابل تجدیدنظر است. «رئیس شعبه ۳۸ دادگاه حقوقی تهران».^{۴۴}

همان طور که مشاهده می شود در این پرونده دادگاه نظر به وارد بودن دعوی خواهان داشته و در نهایت نسبت به خواسته اصلی، خواهان را مستحق دانسته است. استدلال دادگاه جهت محکومیت شرکت خوانده دعوی به پرداخت سود بر دو مبنا بنا نهاده شده است؛ دادگاه از یک طرف عدول مجمع از تصمیم خود و لغو تصمیم پرداخت سود را بر خلاف حقوق مکتسبه خواهان دعوی قلمداد نموده و از طرف دیگر ظاهراً پذیرش اینکه قراردادی در سال ۸۴ منعقد گردیده و در سال ۸۸ فسخ شود را ممکن

۴۴. محمدرضا زندی، رویه قضایی دادگاه های عمومی حقوقی تهران (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۲)، ۱۱۹.

ندانسته است و در نهایت رأی به محکومیت خواننده داده است. در این پرونده دادگاه مبادرت به تعیین کارشناس رسمی دادگستری نموده که موضوع کارشناسی آن طور که در رأی مندرج است، ملاحظه اسناد و اوراق مستندات موجود در شرکت و ملاحظه پرونده ثبتی می باشد؛ اما در نهایت مشخص نیست که آیا دادگاه فسخ معامله مورد ادعای شرکت را پذیرفته است یا نه؟ استدلال دادگاه مبنی بر اینکه قراردادی که در سال ۸۴ منعقد گردیده و در سال ۸۸ فسخ شود تأثیری در پرداخت سود شرکت ندارد نیز قابل پذیرش نیست؛ زیرا چه سایه علل قراردادی یا سایر دلایل بین انعقاد قرارداد و فسخ آن فاصله زمانی طولانی ایجاد نماید، صرف چنین فاصله زمانی را نمی توان مانعی جهت پذیرش فسخ قرارداد محسوب نمود و همین امر نیز موجب گردیده تا استدلال دادگاه در نهایت به شکل متناقضی جلوه کند؛ زیرا دادگاه از یک طرف ظاهراً فسخ یا عدم فسخ قرارداد را موضوعی تعیین کننده جهت صحت یا عدم صحت لغو تصمیم پرداخت سود به حساب آورده اما از طرف دیگر صرفاً به این دلیل که بین تاریخ انعقاد قرارداد و فسخ آن فاصله ای حدوداً چهارساله ایجاد گردیده، تنها با ذکر این امر و بدون تعیین تکلیف اینکه آیا در نهایت به فسخ قرارداد قانع گردیده یا نه به قسمت نتیجه گیری رأی رهسپار گردیده است. همان طور که گفته شد در خصوص لغو تصمیم پرداخت سود، بین موردی که مجمع عمومی به صورت اختیاری درصدد چنین تصمیمی است و حالتی که به علت واقعیات خارجی چاره ای جز لغو تصمیم ندارد، می بایست قائل به تفکیک شد و عدم امکان لغو تصمیم را مختص به فرض اول دانست، زیرا در مورد دوم چاره دیگری باقی نمانده و نمی توان شرکت را مکلف دانست که سود سهام داران را از سایر دارایی های خود از جمله اندوخته قانونی و سرمایه پرداخت نماید. در حقیقت طلب سهام داران از شرکت بابت سود تصویب شده، بر این فرض استوار گردیده که شرکت به نحو واقعی و نه صرفاً اعلامی سودی تحصیل نموده باشد و این سود پس از تصمیم مجمع عمومی تا زمان پرداخت به سهام دار آن همچنان باقی مانده و به علتی قانونی منتفی نشده باشد. در پرونده مذکور اگر سود اعلام شده توسط شرکت واقعاً بر اثر فسخ آن قرارداد از حساب شرکت خارج شده باشد، تکلیف چیست و اگر شرکت وجوهی برای پرداخت به سهام داران به علت استرداد وجوه دریافتی به طرف قرارداد در دست نداشته باشد، چه می توان کرد؟ آیا صرف رأی دادگاه علی رغم عدم وجود وجه قابل پرداخت نزد شرکت، منجر به رسیدن خواهان دعوی به سود ادعایی سهم خود خواهد شد؟

لذا می بایست دادگاه در رأی به نحو دقیق تری به دلیل لغو تصمیم پرداخت سود می پرداخت و تنها به حق مکتسب سهام دار تکیه نمی نمود.

همچنین به رأی مذکور دو نقد دیگر نیز می‌توان وارد نمود؛ اول آنکه دادگاه در رأی خود تصمیم مجمع عمومی در خصوص عدم پرداخت سود به برخی (الباقی) سهام‌داران را صرفاً نسبت به خواهان باطل نموده است. در دادرسی مدنی اصل نسبی بودن اثر آرای قضایی حاکمیت داشته و قاعدتاً رأی دادگاه به‌جز در خصوص طرفین دعوی و قائم‌مقام قانونی آنان، در حقوق اشخاص ثالث تأثیری نخواهد داشت، اما برخی از دعاوی نیز به‌طور استثنا به نحوی است که اثر رأی ناخواسته اشخاص دیگری را در برمی‌گیرد که یکی از این گونه دعاوی را در جایی می‌توان یافت که یک تصمیم با بطلان مواجه گردد. در چنین مواردی هرچند خواهان دعوی فرد واحدی است و همه ذی‌نفعان در دعوی حضور نیافته‌اند، اما با این حال تصمیم دادگاه در این خصوص لاجرم همه آن ذی‌نفعان را در بر خواهد گرفت. در این پرونده مجمع عمومی تصمیم گرفته است که سود مصوب به سهام‌داران پرداخت نگردد و یکی از سهام‌داران از دادگاه ابطال آن را درخواست کرده است.

حال آیا منطقی است که ما رأی به ابطال مصوبه مجمع عمومی آن‌هم تنها نسبت به یکی از طرفین دعوی دهیم و رأی مجمع عمومی را نسبت به سایر سهام‌داران همچنان دارای اثر بدانیم؟ در مورد ابطال مصوبات مجمع عمومی سهام‌داران به علت عدم رعایت تشریفات قانونی، در رویه قضایی ما نیز پذیرفته شده است که ابطال مصوبات مجمع عمومی نسبت به تمام سهام‌داران دارای اثر است و نه صرفاً سهام‌دار طرح‌کننده دعوی؛ و به همین ترتیب در دعوی ابطال تصمیم مجمع عمومی به علت تضاد تصمیم با منافع مکتسبه سهام‌داران نیز نمی‌توان اثر انحلال تصمیم را تنها به سهام‌دار مطرح‌کننده دعوی محدود نمود.^{۴۵}

البته در صورت پذیرش اثر ابطال تصمیم نسبت به تمامی سهام‌داران این امر بدین معنی نیست که تمامی سهام‌داران می‌توانند با استناد به رأیی که در این دعوی صادر گردیده است به اجرای احکام مراجعه نموده و درخواست صدور اجرائیه کنند، بلکه در اینجا صرفاً باطل بودن تصمیم مجمع محتاج به طرح دعوی نداشته و الزام شرکت به پرداخت سود، محتاج طرح دعوی از سوی هر یک از سهام‌داران به نحو جداگانه خواهد بود^{۴۶} و به نظر می‌رسد دادگاه به علت عدم تفکیک و اختلاط این دو مطلب در نهایت به

۴۵. جهت مطالعه دلایل و همین‌طور مواردی که اثر نسبی بودن آرا در دعوی مدنی با استثنا مواجه می‌گردد نک: Dany Cohen, Droit et Economic du Process Civil (Paris: LGDJ, 2010), 190.

۴۶. البته در خصوص تأخیر شرکت در پرداخت سود و ضرورت طرح دعاوی جداگانه از سوی سهام‌داران می‌توان این انتقاد را مطرح نمود که اتخاذ چنین روشی از لحاظ تحلیل اقتصادی قابل توجیه نبوده و منطبق نیز تبعیت از آن را نمی‌پذیرد و بهتر است رأیی که توسط یک یا چند سهام‌دار اخذ می‌گردد، در خصوص تمام سهام‌داران قابل اجرا باشد. در این خصوص برخی

نتیجه‌گیری غیرقابل توجیهی نائل آمده است.

همچنین در این پرونده آن‌طور که از فرازهای اولیه رأی پیداست خواهان دعوی علاوه بر سود سهام خود، خسارت تأخیر پرداخت سود را نیز مطالبه نموده اما دادگاه در نهایت تنها به اصل سود سهام و خسارات دادرسی و حق الوکاله وکیل رأی داده و سایر خواسته‌های خواهان که همان خسارت تأخیر پرداخت است را مردود اعلام نموده است که مشخص نیست چرا دادگاه علی‌رغم پذیرش خواسته خواهان، خسارت تأخیر را مورد پذیرش قرار نداده است.

نتیجه‌گیری

قانون تجارت ما در ارتباط با امور مالی شرکت‌ها متأسفانه با خلأهای بسیاری همراه است که از جمله این موضوعات «سود سهام‌داران در شرکت‌های سهامی» است و بین شرکت‌های سهامی نیز شرکت سهامی عام وضعیت خاص و ویژه‌ای دارد، زیرا در سایر شرکت‌ها، شرکا و سهام‌داران عموماً خود در گروه مدیریتی شرکت دارای نقش بوده و کمتر با دعاوی پیرامون سود شرکت مواجه می‌گردیم، در حالی که در شرکت‌های سهامی عام، سهام‌دارانی که سهام بیشتری از شرکت را در اختیار دارند چه‌بسا به علت مصالحی که بیشتر به منافع خاص آنان گره خورده است، در خصوص سود سهام‌دار جزء و خرد مرکب رفتارهای مخربی گردند.

در لایحه اصلاحی قانون تجارت، قانون‌گذار از یک طرف مهلتی ۸ ماهه جهت پرداخت سود سهام‌داران در نظر گرفته که امروز با توجه به گستردگی ابزارهای بانکی و پرداخت‌های الکترونیکی فاقد توجیه است^{۴۷} و از طرف دیگر مکانیسم‌های درون‌شرکتی جهت جلوگیری از تأخیر گروه مدیریتی شرکت در پرداخت سود سهام‌داران پیش‌بینی نگردیده است و حتی در این خصوص ضمانت اجرای مؤثری در برخورد با مدیران متخلف پیش‌بینی نشده است.

در ارتباط با شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار نیز هرچند مصوباتی توسط شورای عالی بورس به تصویب رسیده، اما به علت عدم پیوند صحیح مقررات نظارتی بورس با ضوابط ماهوی حقوق

از حقوق دانان استفاده از نهاد دعاوی جمعی collective action را راهکار مناسبی می‌دانند.

Ibid. 197.

۴۷. متأسفانه در لایحه اصلاحی قانون تجارت که در سال ۱۳۹۰ تهیه گردیده و البته در نهایت تاکنون مسکوت مانده است، مهلت پرداخت سود توسط شرکت ۸ ماه پس از تصویب مجمع ذکر شده و مشخص نیست آیا در این مهلت قداستی نهفته است که پس از گذشت بیش از نیم‌قرن از زمان تصویب لایحه اصلاحی قانون تجارت ۱۳۴۷ همچنان همین مهلت مورد تبعیت نویسندگان قانون قرار گرفته است!

تجارت متأسفانه در عمل نتایج قابل قبولی حاصل نگردیده است. همچنین از لحاظ مقررات دادرسی نیز مکانیسمی پیش‌بینی نگردیده است تا در صورت طرح دعوی از سوی برخی از سهام‌داران، سایر سهام‌داران نیز بتوانند از رأی حاصله بهره‌جویند.

همچنین در مواردی همان‌طور که گفته شد شاید مجمع عمومی شرکت ناچار به لغو تصمیم پرداخت سود گردد که می‌بایست در این خصوص بین فرض لغو اجباری و لغو اختیاری تفکیک قائل گردید و ضروری است در ارتباط با موضوعات فوق، قانون‌گذار اقدام به تبیین و شفاف‌سازی نماید.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- اسکینی، ربیعا. حقوق تجارت؛ شرکت‌های تجاری، جلد ۲. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۸.
- افتخاری، وحید و اکبر پروایی. «مروری بر مفهوم کیفیت سود و ابهام موجود در تحقیقات آن». مطالعات حسابداری و حسابرسی، ۳، ۱۰ (۱۳۹۳)، ۹۶-۱۱۰.
- Doi/10.22034 :iaas2014.103573.
- بازگیر، یدالله. موازین حقوق تجارت در آرای دیوان عالی کشور. انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۸.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. ترمینولوژی حقوق. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۰.
- حساس یگانه، یحیی و آزاده مداحی. «اثر بخشی فرایند حسابرسی در کشف اشتباهات و تحریف‌های بااهمیت در صورت‌های مالی». پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱، ۴ (۱۳۸۸)، ۴۹-۷۶.
- دهخدا، علی اکبر. لغت‌نامه، جلد ۹. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- روزبهرانی، شهرام. حسابداری عمومی مقدماتی. تهران: انتشارات نگاه دانش، ۱۳۹۲.
- زندی، محمدرضا. رویه قضایی دادگاه‌های عمومی حقوقی تهران. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۲.
- شهری، غلامرضا و سروش ستوده چهرمی. نظرهای اداره حقوقی قوه قضائیه در زمینه مسائل کیفری، جلد اول. تهران: انتشارات روزنامه رسمی، ۱۳۷۵.
- صغری، محمد، حقوق بازرگانی شرکت‌ها. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۰.
- صفی‌نیا، سید نورالدین. درآمدی بر قانون شرکت‌های تجاری در ایران. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
- طوسی، عباس، تحلیل اقتصادی حقوق شرکت‌ها. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۳.
- عیسائی تفرشی، محمد. حقوق شرکت‌های تجاری، ج ۲. تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۵.
- کاتوزیان، ناصر. قواعد عمومی قراردادها، جلد ۳. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۰.
- کردستانی، غلامرضا و مریم کشاورز هدایتی. «سود حسابداری در برابر سود اقتصادی». مجله حسابداری رسمی، ۱۲ (۱۳۸۹)، ۱۱۸-۱۲۵.
- میرسعیدی، سید منصور و محمد جوانمردی. «تحلیل جرم اظهارنظر غیرقانونی بازرس و حسابرس نسبت به اطلاعات مالی ارائه‌شده». پژوهش حقوق کیفری، ۵، ۱۶ (۱۳۹۵)، ۱۱۷-۱۴۸.
- https://doi.org/10.22054/jclr2016.6761.
- واعظ، سیدعلی و رحیم بنایی قدیم. «کیفیت سود: چالش بزرگ حسابداری». مطالعات حسابداری و حسابرسی، ۱۰، ۳۸ (۱۴۰۰)، ۲۳-۳۸.
- Doi/10.22034 :iaas2021.134532.

ب) منابع خارجی

- Bebchuk, Lucian Arye. Corporate Law and Economic Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Buffelan, Yvaine and Virginie Carriban-Terneyre. Droit Civil, Les Obligation. 5th ed. Paris: Sirey, 2014.
- Chamouland-Trapiers, Annie. Droit Comercia. 2th ed. Paris: Dalloz, 2010.
- Cohen, Dany. Droit et Economic du Process Civil. 5th ed. Paris: LGDJ, 2011.

- Gale, Thomson. Encyclopedia of American Law, Vol. 3. 7th ed. New York: Gale, 2004.
- Le Cannu, Paule and Brano Donder. Droit des Sociétés. 3th ed. Paris: LGDJ, 2013.
- Mangier, Veronique and Michel German. Traité de Droit des Affaires, T2. 3th ed. Paris: LGDJ, 2002.
- Vidal, Ominique. Droit des Sociétés. 3th ed. Paris: LGDJ, 2010.
- Waline, Jean. Droit Administratif. 2th ed. Paris: Dalloz, 2011.

